

від її екологічної чистоти. Тому витрати підприємств на виробництво такої продукції необхідно компенсувати за рахунок державних коштів, які повинні надаватись їм у вигляді дотацій.

Подальші дослідження слід зосередити на аналізі питань фінансової допомоги фермерським господарствам з боку держави, фінансуванні та виконанні загальнодержавних програм та програм допомоги виробникам сільськогосподарських продукції на екологічно забруднених територіях.

УДК 338.439 : 502.33

Н.І. ПАЛЯНИЧКО
Інститут агроекології УААН

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СТРАХУВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

В умовах кризи, що охопила всі галузі народного господарства, в тому числі сільськогосподарське виробництво, проблема стану довкілля є однією з найгостріших і найболучіших. У навколишнє середовище потрапляє все більше токсичних речовин. Так, 2006 р. на пересічного мешканця України припадало майже 151 кг викидів шкідливих речовин у повітря та більше як 83 м³ забруднених зворотних вод, що скидалися у водойми.

Сучасний стан економіки України не дозволяє ні державі, ні окремим природокористувачам виділяти в повному обсязі кошти, необхідні для здійснення заходів щодо зниження техногенно-екологічного навантаження на екосистеми. Невідшкодована сума збитків пред'являється позовами на винуватців аварій або лягає на видаткову частину бюджету України, а інколи взагалі не компенсується.

Так, витрати на охорону навколишнього природного середовища по Україні 2006 р. становили 8311,2 млн. грн., що більше ніж у три рази перевищує показник 1996 р. (2698,5 тис. грн.). При цьому частка витрат на охорону навколишнього природного середовища за рахунок коштів Держбюджету за станом на 1 січня 2007 р. дорівнює: у капітальних інвестиціях – 10,3%, у поточних витратах – 1,8%, а в цілому – 336 млн. грн. Це більше як 45% фактично сплачених екологічних зборів, пред'явлених підприємствам, організаціям, установам за забруднення навколишнього природного середовища.

Складовою частиною національної безпеки України є продовольча безпека, що визначає стан захищеності держави від загрози втрати нею незалежності. Оскільки переважна частина земельних ресурсів перебуває в інтенсивному сільськогосподарському обігу, то саме цей напрям землекористування, науково-технічний рівень землеробства визначає їх якісний стан, і, як наслідок, стан навколишнього природного середовища.

© Н.І. Паляничко, 2008

Сільське господарство України – найбільш природомістка галузь, що має могутній природно-ресурсний потенціал. За станом на 1 січня 2007 р. він нараховує 41,7 млн. га сільськогосподарських угідь (69,1% території України), в тому числі 32,45 млн. га ріллі (53,8%). Із загальної площі земель на кінець 2006 р. площа порушених, тобто таких, які втратили господарську цінність або є джерелом негативного впливу на навколишнє середовище у зв'язку з порушенням ґрунтового покриву, гідрологічного режиму та утворенням техногенного рельєфу в результаті господарської діяльності, становила 157,6 тис. га.

Внаслідок господарської діяльності підприємств аграрного сектору при недотриманні ними екологічних вимог виникає загроза забруднення довкілля шкідливими викидами в атмосферу, хімічного забруднення ґрунтів та ґрунтових вод, іншого негативного впливу. В сучасних умовах поглибилися суперечності проблеми використання земель і охорони навколишнього природного середовища, загострюються економічні й екологічні протиріччя, пов'язані з виконанням ґрунтоохоронних заходів та їх фінансуванням.

Таким чином, землекористування, сформоване під тягарем екстенсивної економіки та спрямоване на одержання максимальної вигоди при мінімальних відтворювальних витратах, потребує перебудови на екологічних принципах з використанням ринкових механізмів. Зокрема, одним із варіантів реалізації ефективної екологічної політики є впровадження системи екологічного страхування – страхування екологічних ризиків та безумовної відповідальності суб'єктів підприємницької діяльності в аграрному секторі.

Екологічне страхування в аграрному секторі є механізмом гарантування екологічної безпеки, засобом збереження та охорони природного середовища, акумулювання коштів, необхідних для ліквідації негативних наслідків аварій, компенсації завданих збитків.

Екологічне страхування призначене для створення резервів грошових коштів (фондів) за рахунок підприємств, у т.ч. виробників сільськогосподарської продукції, діяльність яких є екологічно небезпечною, для цільового їхнього використання – компенсації збитків у результаті настання страхових випадків. Отже, збитки, заподіяні одному учаснику страхування, розподіляються між багатьма учасниками і стають не такими значними.

Сьогодні в Україні правове регулювання екологічного страхування здійснюється нормативними актами, стосовно окремих питань екологічного страхування (екологічного ризику, відповідальності за шкоду, заподіяну забрудненням навколишнього природного середовища, від ризику радіаційного впливу). Проте страхування екологічних ризиків в Україні не набуло поширення.

Так, статтею 49 Закону України „Про охорону навколишнього природного середовища” передбачено проведення добровільного й обов'язкового державного та інших видів страхування громадян, їх майна, майна і доходів підприємств, установ і організацій на випадок шкоди, заподіяної внаслідок забруднення довкілля і погіршення якості природних

ресурсів. Але таке формулювання є досить загальним і вимагає вироблення правового механізму його реалізації.

Лише частково регулюють механізм проведення екологічного страхування та відшкодування шкоди, заподіяної довкіллю Закони України „Про природно-заповідний фонд України” (ст. 50), „Про пестициди і агрохімікати” (ст. 9), „Про відходи” (ст. 14 і ст. 38), „Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку” (ст. 15), „Про угоди про розподіл продукції” (ст. 29).

Розроблений 2002 р. проект Закону України „Про екологічне страхування”, який передбачав обов'язкове страхування підприємств і організацій, що є джерелом підвищеної екологічної небезпеки та ризику аварійного забруднення навколишнього природного середовища, але не вирішував проблему компенсації збитків від аварійного забруднення довкілля та надзвичайних екологічних ситуацій, відкликано 2006 року.

Розвиток екологічного страхування відноситься до компетенції Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи.

Екологічне страхування в аграрному секторі на сучасному етапі повинно стати реальним і ефективним механізмом залучення матеріальних ресурсів у діяльність щодо збереження екологічної безпеки населення, географічних територій України і продовольчої безпеки.

При впровадженні обов'язкового екологічного страхування в аграрному секторі, безумовно, джерелами надходження відповідних страхових внесків мають бути власні кошти підприємств – виробників сільськогосподарської продукції. Але ж із них уже стягуються обов'язкові платежі за забруднення навколишнього середовища. Отже, фінансовий тиск на сільськогосподарські підприємства значно посилиться. Щоб уникнути цього доцільно: вводити поетапно обов'язкове екологічне страхування з поступовим підвищенням розміру суми страхового покриття цивільної відповідальності до досягнення його збалансованого рівня; величину страхових тарифів та страхової суми встановлювати з урахуванням грошової оцінки земельних угідь; передбачати зниження плати за забруднення довкілля, що здійснюється в межах установлених лімітів на викиди забруднюючих речовин підприємствами, які укладають договір про страхування цивільної відповідальності за екологічну шкоду; передбачити можливість і створити умови для отримання довгострокових пільгових кредитів для забезпечення внесків страхових платежів.

Для юридичних і фізичних осіб – виробників сільськогосподарської продукції необхідно законодавчо закріпити ступінь відповідальності за завдану шкоду землям, лісам, природним водоймам тощо, а також розмір витрат на екологічне оздоровлення територій. Екологічне страхування може не лише бути засобом матеріального відшкодування збитків, завданих екологічними ситуаціями, а й створювати умови для здійснення контролю за діяльністю суб'єктів господарювання з підвищеною екологічною небезпекою.

Страховання відповідальності за забруднення навколишнього природного середовища найбільш ефективно захищатиме інтереси сільськогосподарських підприємств з отримання прибутків, суспільства із захисту здоров'я людей та держави шляхом створення сприятливого інвестиційного клімату, гарантій податкових надходжень та соціальної стабільності, дасть змогу підвищити зацікавленість місцевих органів влади у мінімізації негативного впливу на довкілля, знизить навантаження на державний та регіональні бюджети при ліквідації наслідків екологічних катастроф.

Отже, розвиток екологічного страхування в аграрному секторі стане дієвим механізмом гарантування екологічної та продовольчої безпеки, ринковим важелем впливу на підприємства з метою контролю за масштабами забруднення навколишнього природного середовища та стимулом зростання національної економіки.

Однією з основних проблем, пов'язаних із запровадженням ефективного екологічного страхування, є відсутність постійного моніторингу щодо забруднення підприємствами довкілля, збитків, заподіяних навколишньому середовищу, що дало б змогу розрізняти існуюче та додаткове забруднення, яке виникло внаслідок настання аварійної ситуації.

Запровадження в Україні основних принципів екологічного страхування в аграрному секторі можливе при прийнятті відповідної законодавчої бази, що дасть змогу на державному рівні вирішувати складні завдання, пов'язані з відповідальністю за забруднення довкілля.

Враховуючи, що основною загальносвітовою тенденцією в галузі законодавства стосовно завданої екологічної шкоди є запровадження принципу безумовної відповідальності за шкоду довкіллю, заподіяну будь-якими суб'єктами підприємницької діяльності, сучасна фінансово-економічна ситуація в Україні обумовлює необхідність запозичення міжнародного досвіду такого виду страхової діяльності.

Література

1. Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ “Про охорону навколишнього природного середовища”. – Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – С. 546.
2. Закон України від 16 червня 1992 року – 2456-ХІІ „Про природно-заповідний фонд України”. – Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – С. 502.
3. Закон України від 8 лютого 1995 року № 39/95-ВР „Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку”. – Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 12. – С. 81.
4. Закон України від 5 березня 1998 року № 187/98-ВР „Про відходи”. – Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 36–37. – С. 242.
5. Закон України від 14 вересня 1999 року № 1039-ХІV „Про угоди про розподіл продукції”. – Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 44. – С. 391.
6. Статистичний щорічник України за 2006 рік / Державний комітет статистики України. – К.: Видавництво „Консультант”, 2007. – 551 с.
7. Зеркалов Д.В. Екологічна безпека: управління, моніторинг, контроль: Посібник. – К.: КНТ, Дакор, Основа, 2007. – 412 с.
8. Коваль Л.В. Екологічне страхування в аграрному секторі // Збірник наукових праць Вінницького державного аграрного університету. – Вінниця, 2006. – С. 192–196.
9. Макарова Н.С., Гармидер Л.Д., Михальчук Л.В. Економіка природокористування: Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 322 с.
10. Хвесик М.А., Горбач Л.М., Кулаковський Ю.П. Економіко-правове регулювання природокористування. – К.: Кондор, 2004. – 524 с.